

A NYELVŐR POSTÁJA

Miért kell a *Balaton-közeli*t kötőjellel írni, a *Balaton melletti*t pedig külön?

A névutó olyan toldalékértékű viszonyzó, amely morfológiai természetű szerkezetet alkot az előtte álló névszóval. A névszó jelentését valamilyen határozói viszonyjelentés-mozzanattal bővíti. Például: *előtt, fogva, végett, hosszat, iránt*. A névutókat több szempontból lehet csoportosítani. A felépítése szerint lehet morfológiailag tagolatlan (pl.: *közé, mellett*), morfológiailag tagolható (pl.: *egyetemben, érdekében*). Másrészt csoportosíthatók a fajtái szerint, így lehetnek ragtalan névszóhoz járuló névutók (pl.: *gyanánt, óta*), és lehetnek ragvonzók, például: (a *kezénél*) *fogva*, (az *iskolával*) *szemben* (Balogh 2000: 260). A névutóból *-i* képzővel (ritkán *-s* képzővel) képzett névutómelléknév ugyanígy rendszerezhető: (két időpont) *közötti* (különbség), (szülő) *nélküli*; illetve (várakozáson) *felüli* (eredmény), (határon) *tüli* (színházak), (a szülőkkel) *együttes* (elhelyezés). A *Balaton melletti* különírandó, de a *Balaton-közeli* kötőjellel, ugyanis a *-hoz* rag hiánya (a *Balatonhoz közeli*) azt okozza, mint a jelöletlen tárgyas, határozós, birtokos jelzős összetételek esetében a ragtalanság: az egybeírást, jelen esetben a kötőjeles egybeírást. Tehát a tulajdonnévhez kapcsolódva a ragtalan névszóhoz járuló névutó különírandó, például: „Ismét keresettek lettek a *Balaton melletti* nyaralók.” Kötőjellel írandó viszont a ragvonzó névutó: „Titkos *Balaton-közeli* termálfürdős tipppek rossz idő esetére.”

A Bajnokok Ligája és az Európa-liga után nemrégiben hozta létre az UEFA az új kupasorozatát az európai klubcsapatok számára. Neve: *UEFA Europa Conference League*. Hogyan írjuk helyesen: *Európa Konferencia Liga* (AkH. 191.) vagy *Európa-konferencialiga*? Az előző a tükörfordításnak megfelelő írásmód, az utóbbi A magyar helyesírás szabályai szótári részében szereplő *Európa-liga* kifejezés (241. o.) analógiájára, valamint a 112. szabálypont alapján a tulajdonnév és közzsói utótag összetételeként kötőjellel írva.

Az *Európa Konferencia Liga* magyartalan forma. De ha szigorúan követni akarja az angolt, akkor írható így. Kissé támogatja ezt az írásmódot az a szokás, hogyha az összetartozó, kötőjellel összefüzendő szavak közé egy új szó kerül, akkor már alkalmazható a különírás. Mindazonáltal indokolható az *Európa-konferencialiga* helyesírás is, ebben viszont a tulajdonnévi jelleg elhomályosul. Egy esetleges magyaros forma kialakításakor érdemes lenne figyelembe venni, hogy *Európa* helyett *Európaít*, a magyarban meglehetősen kötött konferencia szó helyett pedig valami mást használjanak. A jelenlegi, szó szerinti fordítás teljesen félrevezető. (Sportnyelvi kommunikációs téma lapunkból: H. Tomes–Jánk 2022.)

Melyik a helyes változat: *tiedet*, *tiédet*, *tiédét*, illetve *tieden*, *tiéden* *tiedén*?

Mindegyik alakváltozat helyes. Például: „Kinek a dolgozatát nézted meg?” A válasz: a *tiedet* vagy *tiédet*. „Kinek a könyvének a borítóját szakítottad el?” A válasz: a *tiédét*. A szótó a *tied* birtokos (személyes) névmás, és ehhez kapcsolódik az *-é* birtokjel, majd a tárgyrag. Ebben az esetben kétszeres a birtokviszony: valakinek a könyve, valamint a könyvnek a borítója. Hasonlóképpen értelmezhetők, illetve szegmentálhatók a *tieden*, *tiéden* szóalakok. „Kinek a könyvén van pecsét?” A válasz: *tiéden* vagy *tiéden*. „Kinek a könyvének a borítóján van címke?” A válasz: a *tiédén*.” (A téma elméleti megközelítéséhez javasoljuk lapunkból a variativitással kapcsolatos írásainkat, pl. Lőrincz G.–Lőrincz J. 2020, vagy egy másik eset kapcsán: Horváth 2021).

Kazinczy Ferenc szülőhelye nevének helyesírására kérdeznék rá: Kazinczy még *Érsemlyénnek* írta, ma inkább *Érsemjén*?

Kazinczy Ferenc szülőhelyének írásmódja változó: egyes források *Érsemjénnek*, mások *Érsemlyénnek* írják. Kazinczy levelezésében mindkét írásmód megtalálható. Az internetes keresőbe beírva a két tulajdonnevet a következő előfordulási számokat kapjuk: *Érsemlyén* 1090, *Érsemjén* 6620. „[...] Maga Kazinczy, aki csak kisgyermekkorát és a fogságából való szabadulását követő néhány évet töltötte ebben az érmelléki (az Ér folyócska melletti), ma Romániához tartozó faluban, ennek a nevét – valamilyen hagyomány alapján – *ly* betűvel és persze kötőjeles formában szerette írni: *Ér-Semlyén*. [...] Talán épp Kazinczy íráshagyománya alapján terjedt el az utókor Kazinczy-életrajzaiban az *ly* betűs *Érsemlyén* írásforma, holott nyelvtörténetileg nézve csak a ma használatosabb (*j* betűs) *Érsemjén* alakot fogadhatjuk el a jelenkori megemlékezésekben és tankönyvekben” (Pásztor 2001: 25).

Az *Érsemjén* *Semjén* néveleme a *Simon* személynévnek régi magyar *Semján* vagy *Semjén* változatából ered, amelyben a *j* hangot sohasem jelölte *ly* vagy *l* betű. A Földrajzi nevek etimológiai szótára (Kiss 1988: 430) ilyen okleveles adatokat közöl a falu nevének írásmódjáról: 1604-ből *Eersemien* (kiejtve: *Érsemjén*), 1708-ból *Ér-Semjén*. Hasonló magyarázó adatokat találunk ebben a szótárban a Szabolcs-Szatmár-Bereg megyei *Kállósemjén* és *Kérsemjén*, valamint a bodrogközi *Semjén* község nevének eredetéről is. A Zala megyei *Semjénháza* falunév is jól érzékelteti, hogy benne a *Semjén* eredetileg személynév volt: nyilván az egykor ottani birtokos család neve. A Trianon előtti Magyarország térképein és a mai történelmi atlaszokban többnyire ezt az írásformát találjuk.

Hogyan írjuk: *Szeget szeggel* + *fordítás*, *Szentivánéji álom* + *fordítás*?

A többszavas egyedi címekhez kétféleképpen csatlakozhat utótag. Ha a névterjedelmet valamilyen írásjel kijelöli, akkor kötőjellel: „*János vitéz*”-*elemzés*, *Ki kicsoda?*-*lista*. Ha semmilyen eszközt nem alkalmazunk a címhatár kijelölésére, a megfelelő tagolás

érdekében az utótagot külön kell írni: *Az ember tragédiája interpretáció, Halotti beszéd átírat* (Osiris, 241). Ezek alapján a lehetséges írásmód: „*Szeget szeggel*”-fordítás, *Szeget szeggel fordítás*, „*Szentivánéji álom*”-fordítás, *Szentivánéji álom fordítás*.

Mi történik akkor, amikor három egyforma magánhangzó kerül egymás mellé? Akkor is kötőjellel írjuk, mint a mássalhangzók esetében?

Az Osiris Helyesírás a következőképpen fogalmaz: „Morfológiailag előállítható olyan szóalak is, amelyben három azonos magánhangzó kerül egymás mellé. Alakilag tagolva: *Máté + é* (birtokjel) + *ért* (határozórag). Mivel itt két különböző funkciójú toldalékról van szó, egyszerűsíteni nem lehet” (23). Ilyenkor sajátos módon kötőjel nélküli az írásmód: *Mátééért*.” Például: „Kinek az autójáért mentetek el a szervizbe? A *Mátééért*.” Egy másik példával illusztrálva: „Mindent túvé tettek Vargáné varrótűjéért. Kinek a tűjéért? A *Vargánééért*.” Ugyancsak három magánhangzó kerül egymás mellé, ha a *Hawaii* földrajzi névhez az *-ig* határozóragot kapcsoljuk: *Hawaiiig*.

Szakirodalom

- Balogh Judit 2000. A névutó. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó. Budapest. 259–64.
- Horváth László 2021. A tévedett : tévedt kettősség történetéhez. *Magyar Nyelvőr* 357–63. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2021.3.357>.
- Kiss Lajos 1988. *Földrajzi nevek etimológiai szótára A–K*. Akadémiai Kiadó. Budapest. 6.
- Laczkó Krisztina – Mártonfi Attila 2004. *Helyesírás*. Osiris Kiadó. Budapest
- Lőrincz Gábor – Lőrincz Julianna 2020. A nyelvi variativitás elméleti kérdései. *Magyar Nyelvőr* 229–53. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2020.2.229>.
- Magyar helyesírási szótár*. Akadémiai Kiadó. Budapest, 2017. (MHSz.)
- Pásztor Emil 2001. Érsemlyén vagy Érsemjén? In: *Magyartanítás* 2/25.
- H. Tomesz Tímea – Jánk István 2022. A közösségvállalás rítusai a sportban. Esettanulmány a 2021-es labdarúgó-Európa-bajnokságon történt szívleállás kapcsán. *Magyar Nyelvőr* 350–64. <https://doi.org/10.38143/Nyr.2022.3.350>.

Minya Károly
nyelvész, főiskolai tanár
Nyíregyházi Egyetem Nyelv- és
Irodalomtudományi Intézet
E-mail: minya.karoly@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0003-2421-3580>